

2016

þÿ — ¿ Á³ ± ½ É ¼ - ½ · ° ¿ 1 ½ É ½⁻ ± À ¿ »
þÿ ± À ±⁻ Ä · Ã · ° ¿ 1 ½ É ½^{1 0} ® Â ± ½ ¬^{3 0} · Â
þÿ ± À ì Á Á ¿¹ ± Æ¹ » ¿ Ã ¿ Æ^{1 0} Î ½ Ã⁰ - È µ
þÿ µ À^{1 2} ¿ » ® ± ½ Ä¹ » ® È µ É ½ ;

Vlamos, Spyros

þÿ^{TM} µ Á ¬ œ · Ä Á ì Á ¿ · š í ° ° ¿ Á ° ±¹ ¨ · » » Á Á⁻ ± Á

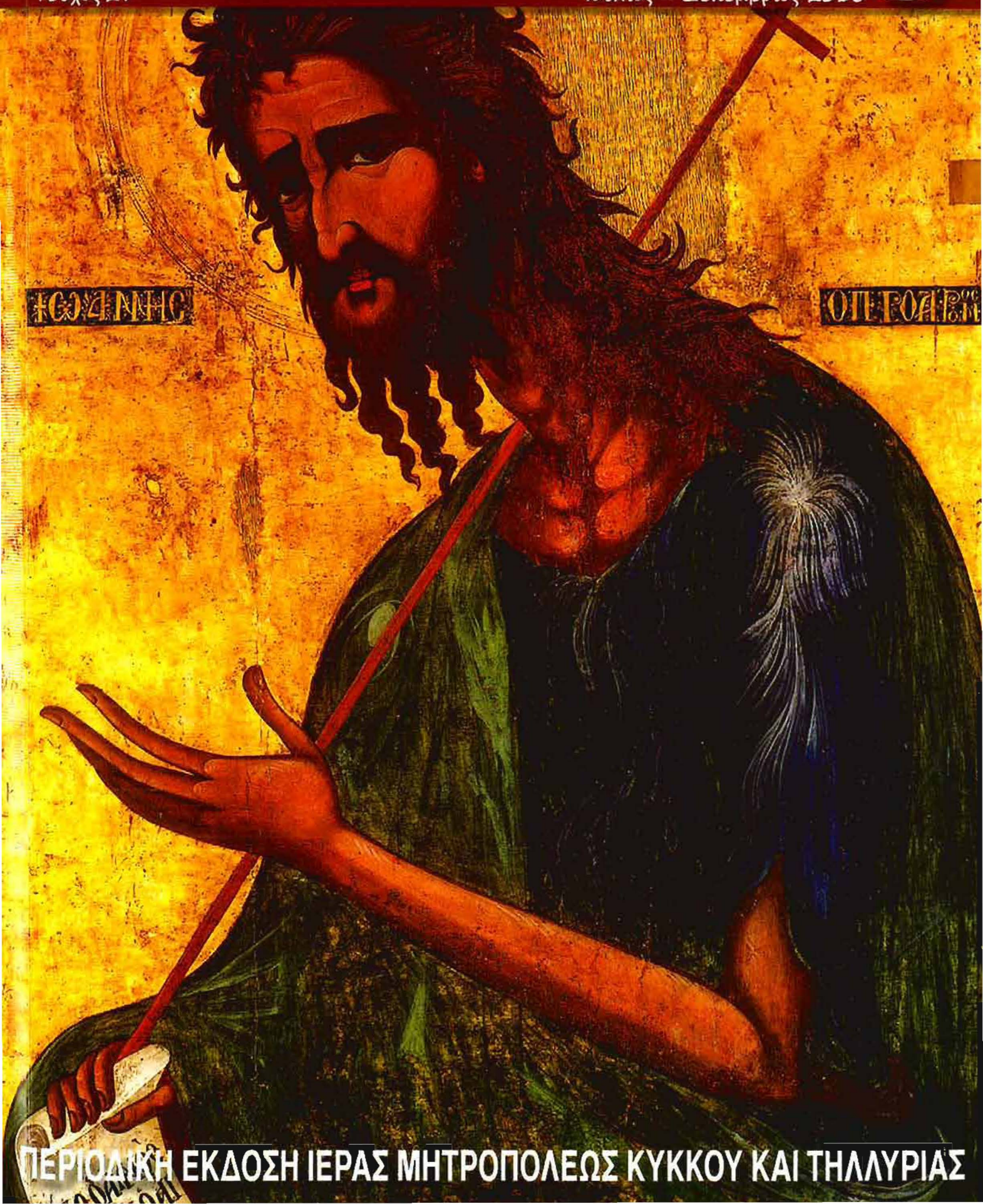
<http://hdl.handle.net/11728/9292>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Ενατενίσεις

Τεύχος 27

Ιούλιος - Δεκέμβριος 2016

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΥΚΚΟΥ ΚΑΙ ΤΗΛΛΥΡΙΑΣ

Η ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ:

**Απαίτηση Κοινωνικής Ανάγκης, Απόρροια
Φιλοσοφικών Σκέψεων ή Επιβολή Αντιλήψεων;**

● Του Σπύρου Ι. Βλιάμου
*Κοσμήτορα Σχολής Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου
Ομότιμο Καθηγητή Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών*

1. Έννοια και Περιεχόμενο της Κοινωνίας Πολιτών

Η έννοια της Οργανωμένης Κοινωνίας Πολιτών (ΟΚΠ) έχει απασχολήσει σοβαρά τους ερευνητές κατά τα τελευταία χρόνια. Πολλοί συγγραφείς επεχείρησαν να παρακολουθήσουν την εξέλιξη του θεσμού διαχρονικά και διατοπικά. Όπως όμως δείχνει η ανάλυση των έργων όλων όσων ασχολήθηκαν με την ΟΚΠ, δεν υπάρχει συμπληρωματικότητα απόψεων προκειμένου να αποδοθεί ένας ενιαίος ορισμός. Αντιθέτως πολλές από αυτές είναι συγκρουόμενες και αντίθετες, αλλά κυρίως

οδηγούν τον όρο να έρχεται σε σύγκρουση με το κράτος. Σε αυτή όμως την περίπτωση, όπως αναφέρει και ο Norberto Bobbio¹, «κάτι τέτοιο θα έδινε αρνητική σημασία στην ΟΚΠ, αφού θα έπρεπε να συμπεριληφθεί στην έννοια οτιδήποτε δεν έχει περιληφθεί στον προσδιορισμό της έννοιας του κράτους»².

Παρ' όλα αυτά, τα κοινά στοιχεία στα οποία καταλήγουν, αφορούν την άμβλυση της αντιπαλότητας και των συγκρούσεων των μελών μιας κοινωνίας. Σε μια εποχή, όπως η σημερινή που η πολιτική σκηνή χαρακτηρίζεται από αντιπαλότητες και έλλειψη εμπιστοσύνης, η ιδιότητα της

¹ Norberto Bobbio (1909 - 2004) Ιταλός φιλόσοφος της νομικής και πολιτικής επιστήμης και ιστορικός της πολιτικής σκέψης. Διετέλεσε καθηγητής της φιλοσοφίας του Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Τορίνο. Υπήρξε επίσης συνεργάτης της καθημερινής εφημερίδας του Τορίνο *La Stampa*. Ο Bobbio χαρακτηρίζει τον εαυτό του ως 'φιλελεύθερο σοσιαλιστή' (liberal socialist) ακολουθώντας την παράδοση των Carlo Rosselli, Guido Calogero, Aldo Capittini, και Willy Brandt. Επίσης επηρεάστηκε έντονα από τους Hans Kelsen και Vilfredo Pareto.

² (Khalnani, 2001, σελ.17).

‘ευγένειας’ στις κοινωνικές σχέσεις είναι ιδιαίτερα επιθυμητό στοιχείο. Επομένως η ύπαρξη μιας οργανωμένης κοινωνίας που αποτελείται από ελεύθερους πολίτες παρουσιάζεται ως η θεραπεία στα προβλήματα που προέρχονται από όλους τους πολιτικούς χώρους. Με τον τρόπο αυτό η Κοινωνία των Πολιτών μετατρέπεται σε μια ιδεολογία σύμπνοιας. Επομένως, η ΟΚΠ θεμελιώνεται πάνω σε κοινωνικοοικονομικούς και πολιτιστικούς θεσμούς, οι οποίοι είναι: (Α) μια κυβέρνηση με περιορισμούς και υπόλογη για τις πράξεις της απέναντι στο Σύνταγμα και στο νόμο, (Β) μια οικονομία της ελεύθερης αγοράς, (Γ) διάφορες ομάδες που προέρχονται από ελεύθερες και εθελοντικές συμπράξεις και (Δ) μια σφαίρα ελεύθερου δημοσίου διαλόγου³. Τούτο σημαίνει ότι η ΟΚΠ αντιμετωπίζεται ως μια σύνθεση ελεύθερων (δηλαδή δεν υπάρχει το στοιχείο του εξαναγκασμού) πολιτικών δεσμών και συμπράξεων που μπορεί να έχει διττή έκφραση: χαρακτηρη πολιτιστικής δράσης και χαρακτηρη εταιρικής σχέσης. Και οι μεν συμμετέχοντες στον πρώτο δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο στόχο πέραν από την εξυπηρέτηση του γενικού καλού, ενώ αυτοί του δευτέρου θέτουν συγκεκριμένους επί μέρους στόχους, συνεπώς και τα μέλη τους διακατέχονται από τους ίδιους στόχους και συντελούν στην επίτευξή τους. Επομένως, η έννοια της Κοινωνίας των Πολιτών δεν αφορά μόνον την ευχέρεια ελεύθερης προσφοράς εθελοντικής εργασίας αλλά και τον οχηματομό ελεύθερων συμπράξεων πολιτών με κοινούς στόχους (επιχειρήσεις, οργανισμούς, συνεταιρισμούς, ΜΚΟ).

Τούτο σημαίνει ότι υπάρχουν προϋποθέσεις που σχετίζονται με την οργάνωση, τη δομή και το σχεδιασμό μιας κοινωνίας η οποία θα διευκολύνει την ανάπτυξη του θεσμού της Κοινωνίας των Πολιτών. Η κοινωνία αυτή πρέπει να καθιστά δυνατή και απαραίτητη την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, ώστε να μπορέσει να δραστηριοποιηθεί εθελοντικά μέσα σ’ αυτήν. Επομένως,

η έννοια της ΟΚΠ δεν μπορεί να είναι κοινή για όλες τις κοινωνίες και ανεξάρτητη από το κοινωνικοπολιτικό σύστημα με το οποίο αυτές είναι οργανωμένες. Πάντως το βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι το άτομο κατά την διαδικασία της δράσης του πρέπει να μπορεί να αποστασιοποιείται από την εξάρτηση και κηδεμονία του Κράτους και να επιτελεί εθελοντικά και χωρίς κανένα εξαναγκασμό το έργο του. Αυτή είναι η πεμπτουσία της Κοινωνίας των Πολιτών.

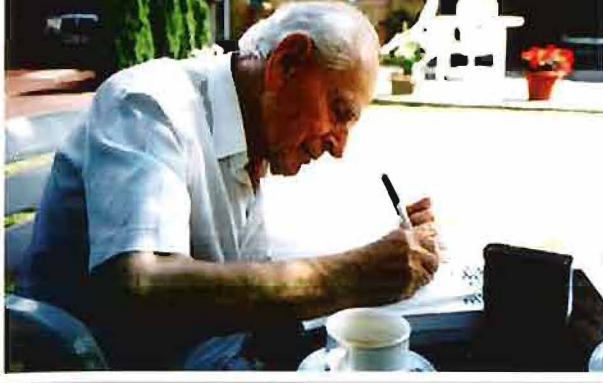
Χαρακτηριστικό είναι ότι σήμερα, οι διεθνείς οργανισμοί στην προσπάθειά τους να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων τους, επιδιώκουν μέσω της εμπλοκής τους στην ΟΚΠ να παρακάμψουν το κεντρικό κράτος εστιάζοντας την προσοχή τους σε όλους όσους θεωρούνται μέρος της ΟΚΠ (επιχειρήσεις, οργανισμούς, συνεταιρισμούς, ΜΚΟ). Πολλά τα παραδείγματα: Ο Ερυθρός Σταυρός, η UNESCO, αυτή η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση όπου μέσα από τα διάφορα προγράμματα που προσπαθεί να υλοποιήσει, προκειμένου να επιτύχει τους στόχους που θέτει σε μακροχρόνια βάση, αναζητά τη συμβολή διαφόρων ΜΚΟ, οι οποίοι μέσω διαφόρων συμβολαίων που υπογράφουν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή υλοποιούν τα προγράμματα αυτά (προγράμματα Equal, Κοινωνικές Συμπράξεις, Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, κλπ). Η επιλογή αυτή δίνει στην ΕΕ τη δυνατότητα να επιτύχει τους στόχους της, συμπληρωματικοί μεν ως προς αυτούς της κεντρικής διοίκησης του κάθε κράτους, παρακάμπτοντας όμως την κεντρική εξουσία.

2. Η κατάλληλη Κοινωνία

Και το ερώτημα που τίθεται είναι ποια κοινωνία μπορεί να διασφαλίσει αυτές τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του θεσμού; Για τον Karl Popper⁴ η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι η ανοιχτή κοινωνία.

³ (Hall, 1995)

⁴ Karl Raimund Popper (1902 - 1994): Αυστριακός φιλόσοφος, γιος ενός φιλελεύθερου δικηγόρου, εβραϊκού θρησκευόμενου. Εναντία στην απαισιοδοξία που ακολούθησε την κατάρρευση της αυστρο-ουγγρικής αυτοκρατορίας και για να διαφοροποιήσει τον εαυτό του από τους αλαζονικούς διανοούμενους της εποχής, ο Popper αποφάσισε να γίνει εργάτης και να μάθει χειρονακτικό επάγγελμα. Έτσι, παράλληλα με τις σπουδές του εκπαιδευτικού θετικών επιστημών, έγινε και μαραγκός. Στη συνέχεια δίδαξε σε Γυμνάσια της Βιέννης Μαθηματικά και Φυσικά. Οι φιλοσοφικές και επιστημονικές ανησυχίες του Popper και οι πνευματικές του ικανότητες δεν του επέτρεψαν να επαναπαυτεί στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού και τον οδήγησαν σε συμπληρωματικές σπουδές και μελέτες, με αποτέλεσμα να αναδειχθεί σ’ έναν από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της γνωσιολογίας και της κοινωνιολογίας του 20^{ου} αιώνα, με έργο που καλύπτει τη φιλοσοφία των επιστημών, τη λογική, τη φιλοσοφία των μαθηματικών, της φυσικής και της βιολογίας, τη φιλοσοφία του νου, την πολιτική και την κοινωνική φιλοσοφία, τη φιλοσοφία της τέχνης, την ηθική φιλοσοφία και τη φιλοσοφία του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Από το 1946 έως και την χρονιά του θανάτου του (1994), ο Popper ζούσε στην Αγγλία, όπου δίδασκε ως καθηγητής στο «London School of Economics and Political Sciences».

Ο Popper⁵ εισήγαγε και καθιέρωσε με το βιβλίο του 'Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της' (1945) τις έννοιες της ανοικτής και κλειστής κοινωνίας. Ως το αρχέτυπο της «κλειστής κοινωνίας», ορίζεται η κοινότητα του γένους ή της φυλής, στην οποία τα πάντα ρυθμίζονται από τη θρησκεία, τη μαγεία και τους διάφορους κατασταλτικούς μηχανισμούς και θεσμούς που επιβάλλουν απαγορεύσεις και όπου η εξουσία και η γενικότερη κοινωνική ζωή λειτουργεί με τέτοιους όρους, ώστε δεν υπάρχει η δυνατότητα ανάληψης πρωτοβουλιών από τα άτομα. Η κοινότητα-κοινωνία δηλαδή, λειτουργεί σχεδόν σαν βιολογικός οργανισμός, στον οποίο τα άτομα παίζουν το ρόλο των σωματικών μελών, όπου τα πάντα παραμένουν ομοιόμορφα, σταθερά και αναλλοίωτα και όπου δεν υπάρχει ούτε ατομική ελευθερία, ούτε δημιουργικότητα, ούτε δυνατότητα εξέλιξης προς ανώτερες κοινωνικές μορφές. Η «κλειστή» αυτή κοινωνία είναι από τη φύση της συντηρητική-αντιδραστική και η άσκηση της εξουσίας σε αυτήν είναι προσανατολισμένη ακριβώς στην κατάπνιξη οποιασδήποτε διάθεσης για αλλαγή. Η «κλειστή κοινωνία» κατά τον Popper, ανατράπηκε δύο φορές στην ιστορία: στην ελληνική κλασική Αρχαιότητα, στην πόλη-κράτος της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα π. Χ., και στους νεότερους χρόνους, μετά την Αναγέννηση, με την ανάπτυξη των ελεύθερων κοινωνικών σχέσεων, του ανθρωπισμού και της δημοκρατίας. Και στις δύο ιστορικές περιπτώσεις, σημαντικό ρόλο για την εμφάνιση της νέας «ανοιχτής κοινωνίας» έπαιξε η ανάπτυξη του εμπορίου και της επικοινωνίας ανάμεσα στους λαούς, των τεχνικών εφευρέσεων και της επιστήμης, της κοσμικής (=μη θρησκοκευτικής) σκέψης και της πολιτικής.

Εξ αντιδιαστολής, ως «ανοιχτή» νοείται η κοινωνία, στο πλαίσιο της οποίας τα άτομα δικαιούνται και συχνά είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν προσωπικές αποφάσεις για όλα τα ζητήματα. Η εμφάνιση της «ανοιχτής κοινωνίας», κατά τον Popper, αποτελεί μια τεράστια επανάσταση στον τρόπο δόμησης της κοινωνικής ζωής και δραστηριότητας, η οποία βέβαια συναντά την αντίδραση των «κλειστών κοινωνιών» που προϋπάρχουν και στηρίζονται από δύο κατηγορίες ανθρώπων, τους ανασφαλείς και τους ιδιοτελείς. Έτσι η εμφάνι-

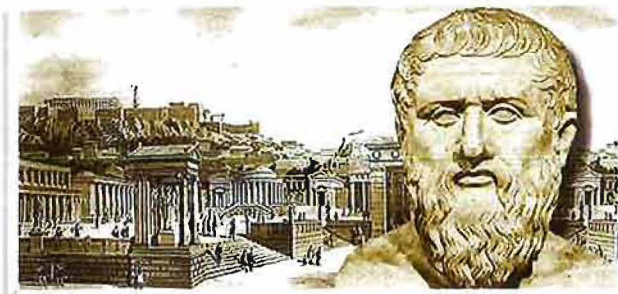
ση της ανοιχτής κοινωνίας της κλασικής αρχαίας Αθήνας προκάλεσε την αντίδραση των κλειστών (ολιγαρχικών) κοινωνιών της ελληνικής Αρχαιότητας, επικεφαλής των οποίων τέθηκε η Σπάρτη.

Οι κλειστές κοινωνίες λοιπόν, είναι συνώνυμο των πρωτόγονων κοινωνιών, αλλά αυτό δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό, επειδή οι άνθρωποι που ζουν μέσα σ' αυτές, βιώνουν την καθημερινότητά της ως κάτι δεδομένο, θεωρώντας ότι έτσι πρέπει να είναι οργανωμένη η κοινωνία, και πως αυτή είναι η φυσική ροή των πραγμάτων. Μέσα σε όλες τις κοινωνίες ισχύουν κάποιοι κανόνες οι οποίοι έχουν εντέλει ταυτισθεί με την εκάστοτε κοινωνία και για το λόγο αυτό θεωρούνται δεδομένοι και αυτονόητοι. Οι νόμοι όμως που επικρατούν σε κάθε κοινωνία (κανονιστικοί νόμοι) είναι διαφορετικοί από τους φυσικούς νόμους (αν και πολλές φορές τα όρια μεταξύ των δύο είναι δυσδιάκριτα, ισχυρίζεται ο Popper). Η βασική διαφορά τους είναι πως στους φυσικούς νόμους δεν υπάρχουν εξωραϊσμοί και ο νόμος ισχύει πάντα. Στην φυσική, όταν υπάρχει αποκλίνουσα συμπεριφορά του φαινομένου, απλά ο νόμος παύει να υφίσταται διότι είναι λανθασμένος και αντικαθίσταται από άλλον. Οι νόμοι όμως, που ισχύουν στις κοινωνίες έχουν και εξαιρέσεις και παρεκκλίσεις και ουδεμία σχέση έχουν με το απόλυτο των φυσικών νόμων. Καθορίζονται από ανθρώπους και απευθύνονται σε αυτούς, δηλαδή υπάρχει έντονη η ανθρώπινη εμπλοκή, για τα αποτελέσματα αυτών μόνο οι άνθρωποι είναι υπόλογοι. Έτσι σε κάθε περίπτωση οι άνθρωποι μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τους νόμους αυτούς και είτε απλά να τους συγκρίνουν με άλλους είτε να τους καταργήσουν είτε ακόμα και να τους αντικαταστήσουν με πιο δίκαιους, πιο αποδεκτούς, πιο ταιριαστούς στις εκάστοτε συνθήκες. Αλλά και πάλι πρόκειται για μία ανθρώπινη παρέμβαση προς τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας και για τον λόγο αυτό υπόλογοι και πάλι είναι μόνο οι εμπλεκόμενοι και καμία σχέση δεν έχει η φύση και οι νόμοι της και καμία ευθύνη δεν πρέπει να αναζητείται προς αυτή την κατεύθυνση.

3. Πλάτωνας και Popper

Αντίθετα σύμφωνα με τον Πλάτωνα, τα άτομα θα είναι πιο ευτυχισμένα όταν βρίσκονται σε μία κοινωνία όπου δεν θα χρειάζεται να σκεφτούν για κάθε τους πράξη, εφόσον αυτή συνάδει με τους νόμους που έχουν θεοπιστεί από το κράτος, καθώς

⁵ Δες, sfrang.com/selides/mml/html/Popper.htm

και με τις διάφορες απαγορεύσεις που ισχύουν την δεδομένη στιγμή στην συγκεκριμένη κοινωνία. Για τον Popper όμως, αυτού του είδους οι κοινωνίες ταξινομούνται στην κατηγορία των φυλών ή των συλλογικών κοινωνιών⁶ ακριβώς λόγω της απουσίας σκέψης εκ μέρους των μελών τους προκειμένου να ενεργήσουν. Αυτές είναι οι κλειστές κοινωνίες. Αντιθέτως οι κοινωνίες όπου τα άτομα έρχονται αντιμέτωπα με προσωπικές αποφάσεις τις οποίες μπορούν να λαμβάνουν σε καθεστώς ελευθέρων βουλήσεως ανήκουν στην κατηγορία των ανοικτών κοινωνιών και προωθούν τον εθελοντισμό. Αυτή λοιπόν είναι η αρχή που πρέπει να υφίσταται προκειμένου τα άτομα που αποτελούν μέρος της κοινωνίας αυτής να είναι σε θέση να δημιουργήσουν μια οργανωμένη κοινωνία πολιτών, αλλά και η ίδια η κοινωνία που έχει τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να υποστηρίξει αυτού του είδους τις οντότητες στους κόλπους της.

Μια από τις βασικές επικρίσεις του Popper πάνω στον Πλάτωνα είναι η άποψη που διατυπώνει ο δεύτερος πως το κράτος είναι πάνω από το άτομο, διότι το άτομο εξαρτάται από αυτό, και τούτο συμβαίνει διότι κατά τον Πλάτωνα δεν υπάρχουν τέλεια άτομα. Υπάρχει επομένως έντονο το στοιχείο του εξαναγκασμού και επομένως ο εθελοντικός χαρακτήρας των ανθρωπίνων πράξεων και της ανθρώπινης συμμετοχής είναι στην ουσία ανύπαρκτος. Όταν ο Πλάτωνας ισχυρίζεται πως ακόμα και τα λιγότερο ατελή άτομα έχουν την ανάγκη των άλλων περισσότερο ατελών ατόμων εξ αιτίας της έλλειψης αυτάρκειας που σίγουρα θα παρουσιάζουν, αλλά και ότι και τα πρώτα θα στραφούν προς το κράτος, θεωρεί επομένως ότι μόνον το κράτος μπορεί να είναι αυτάρκες, άρα και τέλειο. Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος εξάρτησης όπου το άτομο έχει ανάγκη από το κράτος και το κράτος δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άτομο, με το κράτος όμως πάντα σε ανώτερο ρόλο. Το κράτος όμως δεν είναι μία ακέφαλη οντότητα η οποία λειτουργεί αυτόματα καθοδηγώντας τους πολίτες του προς όποια κατεύθυνση θεωρεί σωστή και προς όφελος του κράτους άρα και των πολιτών. Το κράτος έχει ανάγκη από κάποιον που θα παίρνει αυτές

τις αποφάσεις, έχει ανάγκη από ένα ηγέτη.

Σε αυτή την γενική ιδέα που έχει ο Πλάτωνας περί ιδεατής οργάνωσης της κοινωνίας ο Popper έρχεται να επισημάνει ακόμα ένα πρόβλημα. Όπως αναφέρει, η επιλογή του ηγέτη αυτού δεν μπορεί να γίνεται απλά με το κριτήριο που θέτει ο Πλάτωνας περί 'ανωτερότητας' όπως θα αποκαλέσει ο Popper την θεωρία αυτή. Η ίδια η έννοια της ανωτερότητας, όταν αυτή υπεισέρχεται στα πλαίσια της πολιτικής καταρρίπτεται από τον Popper, γιατί πολύ απλά κανείς δεν μπορεί να ηγηθεί μόνος του. Χρειάζεται και την συμβολή ανθρώπων ή ομάδων που θα τον βοηθούν στο έργο του, και οι οποίοι κατ' επέκταση θα είναι σε θέση να ασκήσουν κάποιας μορφής έλεγχο στην εξουσία που θα ασκεί αυτός που ηγείται. Αυτός ο έλεγχος λοιπόν είναι που καταρρίπτει την έννοια της ανωτερότητας ως γνώρισμα και κριτήριο για την ηγεσία⁷.

Ιστορικά η ΟΚΠ ήταν ελάχιστος σημασίας τόσο στις μαρξιστικές όσο και στις φιλελεύθερες αντιλήψεις, αναφορικά με την σημαντικότητα της γύρω από την κοινωνική αλλαγή. Η επαναφορά της στο προσκήνιο τοποθετείται γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1970 με αρχές του 1980, δηλαδή σε μία περίοδο κατά την οποία τα καθιερωμένα πολιτικά μοντέλα αρχίζουν να φθίνουν. Η ΟΚΠ φαίνεται να υπόσχεται κάτι καλύτερο όπως δημοκρατία, ευημερία, αυτονομία και πάνω απ' όλα τα απαραίτητα μέσα για την άσκηση της δημοκρατίας. Σε περιοχές όμως που εξήλθαν από αυταρχικά καθεστώτα, η κατάσταση φαίνεται να ήταν πολύ πιο σκοτεινή και δύσκολη λόγω της ανάδυσης πολλαπλών, συγκρουόμενων και φαινομενικά δικαιων πεποιθήσεων. Η ΟΚΠ για αυτές τις περιοχές μοιάζει ως μακρινή και επισφαλής φιλοδοξία ίσως περισσότερο από ποτέ.⁸

Η αναγκαιότητα λοιπόν μετάβασης από το παλαιό πολιτικό σύστημα-κατεστημένο σε κάτι καινούριο προκάλεσε συζητήσεις για το κατά πόσο η ΟΚΠ μπορεί να παίξει μείζονα ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία. Συγκεκριμένα, το ερώτημα που τέθηκε ήταν εάν δηλαδή η Κοινωνία των Πολιτών είναι μια οντότητα με θεσμικό χαρακτήρα και στοιχεία που επιτρέπουν την επίτευξη και διατήρηση αυτής της μετάβασης ή απλώς πρόκειται για μια ανθρώπινη ανάγκη σύγκλησης προς ένα ενιαίο τρόπο συμπεριφοράς και που εκδηλώνεται μόνο οσοραδικά και ευκαιριακά. Η έως τώρα πρακτική έδειξε πως στην

⁶ Popper Volume I, σελ 167-173

⁷ Popper, Volume I, σελ 120-123

⁸ Kihlman, 2001.

ΚΠ υπάρχουν δυνάμεις που έχουν την ικανότητα να περιορίσουν την ισχύ του κράτους. Οι δυνάμεις αυτές μπορούν να εμπεριέχονται είτε στους κόλπους της οικονομίας, όπως το δικαίωμα της ιδιοκτησίας όπου εύκολα μπορούν να γίνουν ανταλλαγές (πρόκειται για τις φιλελεύθερες θέσεις), είτε σε χώρους που δεν έχουν σχέση με την οικονομία και την πολιτική και όπου οι ιδέες μπορούν να ανταλλάσσονται ελεύθερα (πρόκειται για πιο ριζοσπαστικές θέσεις). Πρόκειται για κατάσταση στην οποία εμπεριέχονται «πολιτιστικές κατακτήσεις» οι οποίες με το πέρασμα των χρόνων αρβλύνουν τις συγκρούσεις μεταξύ ατόμων και ομάδων. Φυσικά οι τρεις αυτοί χώροι (οικονομία, κοινωνία, πολιτισμός) θεωρούνται από τους υποστηρικτές τους ως το άκρον άωτο της αποτελεσματικότητας στην προσπάθεια περιορισμού του κράτους. Και οι τρεις αυτές θέσεις έχουν τους υποστηρικτές προγόνους τους στην ιστορία.

Σήμερα, το σκηνικό μοιάζει αρκετά με αυτό που επικρατούσε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Και τώρα διακρίνεται η ουνύπαρξη των ίδιων στοιχείων, δηλαδή της κυβέρνησης με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ελίτ, τα οποία σε συνδυασμό προσπαθούν να περιορίσουν το κράτος ως θεσμό και όχι ως εξουσία, καθώς και τον πλουραλισμό των κοινωνιών, αλλά και τις βλέψεις των αγορών. Όλα αυτά συνδυασμένα μπορούν να οδηγήσουν σε δυσάρεστες γνωστές-άγνωστες εκπλήξεις εάν οι κοινωνίες δεν παραδειγματιστούν από το πρόσφατο παρελθόν⁹ των πολέμων και των κρίσεων. *Η ποιοτική του παρόντος συγγραφέα είναι πως η ΟΚΠ μπορεί να συνεχίσει να υφίσταται και να ευδοκιμεί, εάν βασιστεί στα ίδια της τα μέλη, δηλαδή εν δυνάμει σε όλους τους πολίτες, καθώς και στην ικανότητά τους να λαμβάνουν ορθές και ηθικές αποφάσεις.* Ως ζήτημα δεν τίθεται η αντιπαράθεση της ΟΚΠ απέναντι στο κράτος. Η Κοινωνία των Πολιτών δεν αναζητά να υποκαταστήσει το κράτος, ακόμα δε περισσότερο να το εξαλείψει. Υπάρχουν αρκετά δεδομένα που καταδεικνύουν την ανάγκη ύπαρξης και των δυο στοιχείων και πολύ περισσότερο την απαραίτητη σύνδεσή τους, προκειμένου να λειτουργούν και τα δυο κατά το δοκούν. Η ανάπτυξη του ενός στοιχείου δεν συνεπάγεται εξ ανάγκης την υστέρηση του άλλου: Στις χώρες της πρώην ανατολικής Ευρώπης, η προσπάθεια παντελούς εξάλειψης ενός ισχυρού κράτους

δεν οδήγησε στην ευημερία των κοινωνιών των χωρών αυτών, αλλά ούτε και στην δημιουργία μιας ισχυρής ΟΚΠ που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντίβαρο στην έλλειψη της κεντρικής εξουσίας.¹⁰ Αντίθετα, η εξιδανίκευση όλων ακρίτως των κοινωνικών ομάδων, που ανήκουν σε πολιτικούς/κομματικούς σχηματισμούς ή σε αμφιβόλου νομιμότητας κινήματα των οποίων τα ενδιαφέροντα υπερέχουν της αρχής υπεράσπισης του συλλογικού καλού, δεν δημιουργούν μία Κοινωνία Πολιτών. «Υπαρξη ισχυρών κοινωνικών οργανώσεων δεν σημαίνει απαραίτητα και κοινωνία πολιτών»¹¹. Όμως καινούρια δεδομένα αναφύονται στο παλιό αυτό παιχνίδι εξουσίας και ανταγωνισμού των διαφόρων ομάδων. Τα δεδομένα αυτά μπορούν να συνοψιστούν σε δυο κύριες κατηγορίες που μπορεί ταυτόχρονα να αποτελέσουν και πηγή προβλημάτων. Το πρώτο αφορά στην «ποιότητα» των κοινωνιών, όπου από ομοιογενείς μετατράπηκαν (ή τουλάχιστον εκδηλώθηκαν) σε πλουραλιστικές και που πιθανώς να επηρεάσουν τους εσωτερικούς θεσμούς της κάθε κοινωνίας πολιτών. Το δεύτερο είναι περισσότερο ποσοτικό χαρακτηριστικό και αφορά στη δημιουργία διεθνούς πλέον κοινωνίας πολιτών. Φυσικά και τα δυο εξ αυτών είναι εν δυνάμει προβλήματα αν και εφόσον τα διάφορα συνθετικά τους, όπως οι διαφορετικές κουλτούρες που συνυπάρχουν ή ανάγκη προσαρμογής σε ένα ευρύτερο, λόγω παγκοσμιοποίησης, περιβάλλον, δεν μπορέσουν να ενταχτούν και να εξισορροπήσουν με τις υπάρχουσες συνθήκες. Μόνο έτσι θα μπορέσουν να δημιουργηθούν κοινές αξίες απαραίτητες για την ύπαρξη της ίδιας της έννοιας της ΟΚΠ, αλλά και θεσμοί που θα μπορέσουν να οδηγήσουν στη στήριξη της ιδέας αυτής. ■

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Perez-Diaz, Victor The possibility of Civil Society: traditions, character and challenges, (ed) Hall, John, Civil Society, theory, history, comparison, Cambridge. Polity Press, 1995. pp.80-98.
2. Khilnani, Sunil. The development of Civil Society, (ed) Kaviraj, Sudipta, Khilnani, Sunil, Civil Society: History and Possibilities, Cambridge University Press, 2001, pp.11-32.
3. Hall, John, Reflections on the Making of Civil Society, (ed) Trentmann, Frank, Paradoxes of Civil Society, New perspectives on Modern German and British History, 2000, Berghahn Books, pp. 47-57.
4. Popper Karl, The Open Society and its Enemies, volume I Plato, T.J Press Ltd, Padstow, Cornwall.
5. Popper Karl, The Open Society and its Enemies, volume II Hegel & Marx, T.J Press Ltd, Padstow, Cornwall.

⁹ Hall, 1995

¹⁰ Trentmann, 2000

¹¹ Trentmann, 2000. σελ. 51